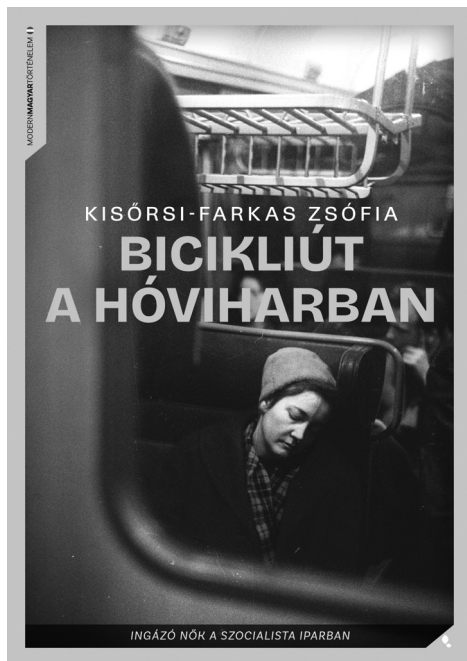

**Kisórsi-Farkas Zsófia:
Bicikliút a hóviharban –
Ingázó nők a szocialista iparban
(Modern Magyar Történelem-
sorozat)**

JAFFA KIADÓ, BUDAPEST, 2025. 216 OLDAL

Egy-egy társadalmi csoportot, települést vagy tájegységet tényeken alapuló, de személyes élményeket is megjelenítő bemutatása, a szociográfia nagy hagyományokkal rendelkező ágazata a magyar irodalomnak és társadalomtudományoknak. A művészet és a tudományok határmezsgyéjén mozgó műfaj első jelentős képviselői a két világháború közötti úgynevezett népi írók voltak, akik a korabeli hivatalos idilli klisékkel szemben realiztikusan ábrázolták a magyar vidék elmaradottságát. A legnagyobb hatású, lényegében programalkotó mű az Illyés Gyula által 1936-ban publikált *Puszták népe* volt, amely a Mezőföld majorságainak cselelédsorsát mutatja be.

A második világháború után a Rákosi-korszakban hallgatásra ítélt mozgalom már nem éledt újjá, de hatása az 1960-as évektől ismét felbukkant a szépirodalmi és társadalomtudományi értekezésekben, elsősorban Féja Géza és Kodolányi János munkáiban. 1970-ben a műfaj legfontosabb platformjával szolgáló *Magyarország felfedezése* című könyvsorozat is újraindult. A téma korabeli klasszikusa Moldova György *Akit a mozdony füstje megcsapott* című riportkönyve, amely a magyar vasutasság korrajzát adta, valamint a szerző vasi témájú műve, a megye földrajzi, gazdasági és társadalmi peremére szorult tájegységét bemutató *Az Őrség panasza*. Szerencsére a szociográfia nem tűnt el a magyar irodalomból, sőt a rendszerváltás után is született korjelző összefoglalás – egy tragikusan fiatalon elhunyt író, Borbély Szilárd tollából –, a mélyszegénységről szóló társadalmi regény, a *Nincstelének*.

Ebbe a sorba témáját, módszereit és nyelvezetét tekintve is tökéletesen beilleszthető Kisórsi-Farkas Zsófia szombathelyi történész *Bicikliút a hóviharban* című műve, amely egy bő évtizede tartó tudományos kutatás összefoglalása, a témában 2022-ben megvédett doktori disszertációjának értő és érthető módon történő átdolgozása. A szerző meghatározása szerint egy szélesebb értelemben vett társadalomtörténeti mű, amely társadalom-, élet- és kapcsolattörténeti réteggel egyaránt rendelkezik.

A könyv öt egymásra épülő fejezetből áll, amelyek egyetlen interjúalany, az 1939-ben egy váti parasztcsaládba született lány, Szombat Jutka élettörténetét mutatják be az 1960-as évek elejétől, részben tematikusan, részben kronologikusan. Jutka a korabeli dolgozók azon részéhez tartozott, akiknek a lakó- és a munkahelye nem egy településen volt, így napi szinten legalább kétszer átlépte a közigazgatási határokat,

azaz ingázó, vagy ahogyan akkoriban neveztek, kétlaki volt. Az aktív keresők országosan mintegy ötöde, körülbelül egymillió, Vasban a hetede, nagyjából négyezer fő tartozott ebbe a csoportba.

Az ingázás jelenségének tömegessé válása a munkaadóknál és a munkavállalóknál egyaránt jelentkező kényszernek köszönhető. A hazai ipar szereplői jellemzően a városokban összpontosultak, és mivel elavult technológiákkal dolgoztak, a termelés növeléséhez szükségük volt a környező falvak munkaerőjére is. Lényegében kirabolták a mezőgazdaság férfi és női munkaerő-tartalékait. 1949-ben még csak 1,2 millió, az 1970-es évek végén már 2 millió kereső volt az országban és a keresők nagyarányú növelésének a 90%-a a nők munkába állásából fakadt.

A nők a hiányos közlekedési és lakhatási feltételek miatt napi ingázásra kényszerültek a lakó- és a munkahely között. Az 1960-as évek elején Vasban kétharmaduk gyalog vagy kerékpárral, napsütésben, esőben és hóviharban tette mindezt. Általánossá vált körükben az ipari főfoglalkozás melletti kiegészítő munkavégzés és jövedelem, a háztáji kistermelés. Európában Magyarországon volt a legmagasabb a munkával töltött idő és a kétlakiak aránya, ezzel párhuzamosan pedig a legalacsonyabbra csökkent az átlagéletkor a magyar dolgozó nép körében.

Ez a munkában és a munkának élő fáradhatatlan generáció a lakó- és a munkahelyén is politikai számkivetett volt. A kommunista hatalom az erőszakos tévesztéssel meg akarta roppantani a hagyományos falusi agrártársadalom gerincét adó parasztságot, ugyanakkor nem nézte jó szemmel a városokba áramlásukat sem. Szüksége volt rájuk, de megvetette őket, gyanakodva figyelte nemcsak a munkájukat, hanem egész fizikai, szellemi és lelki életüket.

A szombathelyi szövő-, majd cipőgyárban munkát vállaló Jutka élettörténetén keresztül nyomon követhető ennek a társadalmi csoportnak a sorsa nemcsak Váton, Vasban, hanem országos szinten is, kezdve a gyermekkorban megélt traumáktól, a munkahelyi előítéleteken, az ingázás és lakhatás nehézségein át a kultúrafogyasztási lehetőségekig. Annak a nemzedéknek a története, amelynek gyermekkorát leginkább meghatározta a hagyományos kelet-európai sors és felnőttkorát pedig gyorsan felforgatta a 20. század. Ez az generáció, amelyre igaz volt József Attila 1937-ben írt gondolata, hogy a „múltunk mind össze van torlódva”. Éppen emiatt a torlódás miatt a kommunista hatalomátvétel után nem fokozatosan, hanem hirtelen változott meg a helyzetük: a mezőgazdaságot iparra, a házat lakásra, a tornácot erkélyre kellett cserélniük. Ez a folyamat Nyugat-Európában is lezajlott, csak amíg ott egy évszázad, addig nálunk mindössze három évtized alatt. Hazánkban tehát nem evolutív formában, generációk között, hanem revolútív módon, generáción belül történt meg a foglalkozási átrétegződés a mezőgazdaság és az ipar között. Ez viszont nem egyszerűen csak munkahely-, hanem lakóhely- és életmódváltást is jelentett egyszerre, amely máig ható traumákat, frusztrációkat okozott a helyi, a vasi és a magyar egyéneken és közösségeken. Ezek a folyamatok a statisztika kvantitatív eszközeivel nehezebben tárhatók fel, mint a kvalitatív technikákkal, például szociográfiai riportokkal, életrajzokkal. Kisörsi-Farkas Zsófia művének ez a fő értéke: a *Bicikliút a hóviharban* segíti a tisztánlátást.

Németh Sándor